

כמים חיים

בנשיאותו של הרב חיים אידלס שליט"א

בהוצאת ע"ר "איש צדיק היה" 580546158

גליון מספר 371

כ"ג כסלו
תשפ"ו

פרשת וישב

דרך חיים

את פרשת וישב קוראים בדרך כלל בשבת שלפני חנוכה. בשנים שבהם יש בחנוכה שתי שבתות קוראים את פרשת וישב בשבת הראשונה. בשנים שבהם יום א' של חנוכה חל ביום שישי קוראים את הפרשה בשבת שהיא יום שני של חנוכה.

בפרשת וישב מובא עניין יהודה ותמר, שיש בו קשר מאוד חשוב לימי החנוכה. תמר הייתה מוכנה ליפול לכבשן האש כדי לא להלבין את פניו של יהודה. "היא מוצאת והיא שלחה על חמיה לאמר" (בראשית לח כה). התוספות (כתובות סז: ד"ה דכתיב) כתבו בשם רבנו חננאל כי יש לגרוס "היא מוצת", בלא א', כמו "ויצת אש בציון" (איכה ד יא). ללמדנו שכבר הייתה קרובה להישרף באש. בכל זאת תמר שלחה ליהודה רק ברמז, כדי שלא להלבין את פניו ברבים.

המדרש (ילקוט שמעוני וישב רמז קמה) אומר שישבו בדין שלושה דיינים - יצחק, יעקב ויהודה. יהודה פתח ואמר "הוציאוהו ותשרף". מברר המדרש למה פתח יהודה הקטן תחילה לפני אביו וסבו? אלא שבדיני ממונות מתחילים מהגדול, ובדיני נפשות מתחילים מהקטן וגומרים בגדול. לכן יהודה פתח ופסק את דיני על השריפה, ולאחר מכן גם יעקב ויצחק הסכימו איתו על דינה.

למה יהודה דן אותה לשריפה? משום שתמר הייתה בתו של שם בן נח, ודינה כדין בת כהן. "ובת איש כהן כי תחל לזנות את אביה היא מחללת באש תשרף" (ויקרא כא ט). בתרגום ירושלמי כתוב שכשהוציאו את תמר לשריפה, היא חיפשה את החותמת, הפתילים והמטה, אבל שלושתם נעלמו. היא נשאה עיניה לשמיים ואמרה "אנא ה' שמע קולי והאר עיניי ואמצא שלושת העדים ואני מקימה לך שלושה קדושי עליון אשר יקדשו שמך ברבים, שיסכימו להיזרק לכבשן האש בבקעת דורא - חנניה מישאל ועזריה". קיבל הקב"ה את תפילתה ורמז למיכאל והאיר עיניה ומצא אותם, לקחה אותם אל הדיינים ואמרה לאיש בעל שלושת העדים הללו אנכי הרה. אף על פי שאני מוצאת להישרף, לא אגלה את שמו, אך מי ייתן ואדון

העולם ייתן בלבו ויכיר אותם ויציל אותי מהמשפט הגדול הזה. בשעה שיהודה הכירם אמר בליבו טוב לי להתבייש בעולם הזה שהוא עובר ולא אתבייש ואבעת בפני אבותיי הצדיקים בעולם הבא. טוב לי להישרף בעולם הזה באש כבויה שהיא עוברת ולא באש אוכלת של גיהנום. מידה כנגד מידה, לפי שאמרתי לאבי "הכר נא הכתנת בנך היא אם לא" לכן אני צריך לשמוע בבית הדין "הכר נא למי החתמת והפתילים והמטה האלה".

הודה יהודה בפני אביו ובפני סבו "צדקה ממני", צדקה בדבריה וממני היא מעוברת. כותב רש"י (לח כו): "ורבותינו ז"ל דרשו שיצאה בת קול ואמרה ממני ומאתי יצאו הדברים, לפי שהיתה צנועה בבית חמיה גזרתי שיצאו ממנה מלכים, ומשבט יהודה גזרתי להעמיד מלכים בישראל". ובזה ניצלו שניהם מן הדין, תמר ניצלה משריפה ויהודה ניצל מדינה של גיהנום.

יש לשאול על עניין זה שתי שאלות. הראשונה, הלא יש בידי תמר הוכחות חותכות, עליה ללכת לבית הדין לומר שהיא כשרה, כדי שהדין הזה לא יהיה נידון. אם היא הייתה עושה כך היא לא הייתה מוצאת לשרפה ולא הייתה הלבנת פנים. למה היא ממתינה עד שהיא ממש מגיעה ליד האש? השאלה השנייה למה באמת נעלמו מעיניה המטה החותמת והפתילים עד שהיא צריכה להתפלל שהקב"ה ישלח מלאך שיגלה את עיניה?

ממעשה תמר ויהודה למדו חז"ל (בבא מציעא נט.): "אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים. מנא לן? מתמר, דכתיב "היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה". לכאורה מה זה "נוח לו לאדם"? נוח משמע לשון של מעלה, אבל כאן אין זו שאלה של נוחות, ומה שייך הביטוי הזה. העץ יוסף אומר שהאש שקיימת כאן בעולם הזה מגיע למאה מעלות חום, אבל זה כאין וכאפס לעומת אש של גיהנום, שהיא פי שישים בחומה. אזי המשמעות היא שנח לך, עדיף לך, לבחור באש כאן מאשר אש הגיהנום שהיא נוראה. העץ יוסף שואל שכאשר עומד אדם צעיר ויש

כשתמר עמדה בניסיון הגדול שלא להלבין, והייתה מוכנה להישרף בייסורים קשים ובבזיון נורא, על מנת שלא לגרום בושה ליהודה, בזה נהייתה ראויה להיות אימו של משיח. כעת מגיע ניסיון של יהודה. האם ראוי הוא להיות אבי הגואלים, אבי המשיח? יהודה היה יכול להתעלם מהמשכונות ולהציל את עצמו מבושות נוראות. אבל הוא הודה ואמר "צדקה ממני". אומר המדרש (מדרש הגדול בראשית לח טז): "אמר ר' יוחנן: ביקש יהודה לעבור. זימן לו הקדוש ברוך הוא מלאך שהוא ממונה על התאווה. אמר לו להיכן אתה הולך? מזו מלכים ונביאים יוצאים. מיד "ויט אליה אל הדרך" בעל כרחו".

"ויגד לתמר לאמר הנה חמיך עולה תמנתה", מי הגיד לתמר שיהודה עולה? רוח הקודש, נבואה, שאמרת לתמר 'את אמורה להקים את שושלת משיח צדקנו'. הרחיב הכלי יקר בפירושו בפרשתנו (לח יח): "ומדרשו הוא, לפי שכל מה שאירע לאבות היה סימן לבנים אף על פי שהאבות לא נתכוונו לזה. כך בסיפור זה פירט לך עניינים הנעשים במעשה ההוא להודיע את אשר יקרה לבנים באחרית הימים, יען כי היוצא מביאה זו היא שממנה נולד הגואל לשה פזורה ישראל, לשלח מהם הצפיר והשעיר מלך יון ושאר מלכי האומות דמסגי ברישא בהצלחתם כגדי זה... ובלי ספק ששאלה זו הייתה על צד הרמז למה האומות קודמין לישראל בהצלחתם, ומתרץ כברייתו של עולם שמתחילה שימש החושך ואחר כך האור, כך האומות ההולכים בחושך תשמישם בעולם הזה תחילה ואחר כך ישמש אור ישראל".

ממשיך הכלי יקר ומבאר שזהו יסוד ג' המשכונות שנתן יהודה לתמר: "זהו שאמרה כאן "מה תתן לי" - מה יהיה תכלית ביאה זו... "ומה הערבון" - במה יהיו בטוחים שיהיה כך. ושלח חותם ומטה ופתיל, רמז לשלושה דברים ממושכנים כל זמן שישראל בגלות. משכון ראשון הוא חותמו של הקב"ה, דהיינו שם של י-ה אשר חתם ה' על השבטים, 'הראובני' 'החנכי' 'הפלואי', כמו שפירש רש"י בפרשת פנחס (במדבר כו ה)... וחותם זה ממושכן, כי בכל מקום שגלו שכינה היתה עמהם, ושם של י-ה דהיינו החותם אינו יכול להיות במלואו עד שיגאלו הבנים ויהיו מסובים על שולחן אביהם שבשמים, שנאמר "כי יד על כס י-ה" (שמות יז טז). משכון שני היינו א' של כסא, שנאמר "כי יד על כס י-ה". כי אין השם שלם ואין הכסא שלם עד לעתיד. והיינו "פתילך" - הציצית, כי תכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד (מנחות מג:)... והיות הפתיל ערבון רמז להיות הכסא קצת ממושכן, ולעתיד יהיה השם שלם והכסא שלם...

לו התלבטות האם לכבשן האש או להלבין פני חברו ברבים, הרי מונח על המשקל לכאורה חיים שלמים נוספים שהוא יכול לעבוד את השם. וכי יבטל את כל עבודת ה' העתידה להיעשות על ידו בשביל שלא להלבין פני חברו ברבים?

בספר חובת הלבבות כותב שאדם שמדבר לשון הרע על זולתו כל העבירות של האדם עליו דיבר נזקפות לחובתו, וכל המצוות שלו עוברות לאדם שעליו דיבר. אם כן מה הטעם לחיי ולעבודת ה' שלו, הלא כל מה שיסגל בהמשך חיי יעבור לזולת. כמו שחז"ל לימדונו (כתובות סז): על מר עוקבא ואשתו שהעדיפו להישרף בתנור ובלבד שלא להלבין פני העני.

הרי אנחנו רואים אצל משה רבנו שהתווכח עם הקב"ה שבעה ימים כדי לא לגרום לאהרן הכהן ביזיון, שהוא הנהיג את ישראל עד עכשיו וכעת יוחלף באחיו הצעיר. באותה העת ששים ריבוא סובלים ייסורים נוראים, מכים אותם ומענים אותם, ומה שעומד על הפרק מבחינת משה זה קודם כל הבושה של אהרן. איך אפשר לחשב את הבושה של אהרן לעומת הסבל של מאות אלפי אנשים? אלא, הסבל והגאולה של ישראל לא נתונים בידיים של משה. מה שנתון בידיו זו הבחירה שלו איך להתנהג על פי התורה. אם הוא יילך לגאול את ישראל באופן של הלבנת פני אהרן אין זה מעשה הראוי לגאולה, שאין הגאולה יכולה להגיע על ידי הלבנת פנים. רק כשאנחנו רואים שיש שמחה בליבו של אהרן אנחנו יודעים שניתן לזכות להגיע לגאולה. שכן מצינו שעל קמצא ובר קמצא נחרב בית המקדש. זאת אומרת שבגלל הבושה של הלבנת פנים ברבים נחרב בית המקדש. אם הבסיס לחורבן זו הבושה, הרי שהגאולה של ישראל לא תגיע אם יש בושה בדרך אליה.

"ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו". בראשית רבה (וילנא) (פרשת וישב) פרשה פה סימן א רבי שמואל בר נחמן פתח "כי אנכי ידעתי את המחשבות" (ירמיה כט), שבטים היו עסוקין במכירתו של יוסף, ויוסף היה עסוק בשקו ובתעניתו, ראובן היה עסוק בשקו ובתעניתו, ויעקב היה עסוק בשקו ובתעניתו, ויהודה היה עסוק ליקח לו אשה, והקב"ה היה עוסק בורא אורו של מלך המשיח... "בטרם תחיל ילדה" (ישעיה סו) - קודם שלא נולד משעבד הראשון נולד גואל האחרון" (בראשית רבה פה א). במדרש תנחומא זאת אומרת, אז תנחומא כותב יוסף מכרו אותו אחיו למדיינים". המדרש תנחומא (וישב יא) כותב: "יוסף מכרו אותו אחיו למדיינים והמדיינים מכרו אותו אל מצרים, עד שלא ירד יוסף, ירד יהודה להתקין גואל אחרון זה מלך המשיח. ויולך יהודה' אין כתיב כאן, אלא "וירד יהודה". אמר ר' יוחנן: נסמך ירידה לירידה - ירידת יוסף לירידת יהודה".

לפי שיטת רבנו תם (17:51-17:54). וכל אחד יעשה בזה כמנהג אבותיו. הרוצה לצאת ידי חובת כל שיטות הראשונים ייתן בנר אחד כמות שמן כזו שתספיק לדלוק עד כחצי שעה אחר זמן צאת הכוכבים לדעת רבנו תם. אדם שלא יהיה בזמן הדלקת נרות בבית ימנה את אשתו או שליח אחר להדליק את הנרות במקומו בזמן ההדלקה. אם אין אפשרות כזו- ידליק כבר משעת פלג המנחה (15:38-15:35). אם יוצא מביתו קודם לכן- ידליק בלילה עם חזרתו; כל עוד יש אנשים ברחוב- ידליק בברכה, ואם אין אנשים ברחוב משום שכולם כבר נמים את שנתם- יעיר את אנשי ביתו על מנת שיוכל להדליק בברכה. אמנם אם אין אנשים בבית- ידליק בלא ברכה עד עלות השחר (5:26-5:23), ולאחר מכן לא ידליק כלל.

מקום ההדלקה- לכתחילה נדליק את הנרות בגובה של יותר משלושה טפחים (24 ס"מ) ופחות מעשרה טפחים (80 ס"מ). בדיעבד ניתן להדליק עד גובה של עשרים אמה (9.6 מטר), ואם הדליק מעל גובה זה מכבה את הנרות ומדליק שוב בברכה, משום שהעין לא שולטת בגובה שכזה. בעניין מיקום החנוכיה נחלקו המנהגים, וכל אחד יעשה כמנהג אבותיו ודעת רבותיו; יש המדליקים כיום (שאינן סכנה) במקום הפונה לרחוב- דלת הבית, פתח הבניין או הכניסה לחצר. יש שנוהגים גם כיום להדליק בתוך הבית מצידה השמאלי של הדלת כבשעת הסכנה. אדם כזה המדליק בשעה שבני ביתו ישנים- עליו להעירם משום שפרסום הנס נעשה רק בעבורם. אדם שגר בבניין ונוהג להדליק כלפי חוץ- יכול להדליק אף בחלון הגבוה מעשרים אמה באם יש מולו בניינים נוספים בגובה זה. אם אין בניינים שכאלה ידליק בכניסה לדירתו או בפתח הבניין.

אופן הנחת הנרות- יניח את הנרות בגובה אחיד ובשורה ישרה. נהגו רבים להדליק בחנוכיה המיוחדת לנרות חנוכה, והנוהג כן תבוא עליו ברכה אך אין בכך חובה. נכון להקפיד שלא להדליק נרות חנוכה בפמוטי השבת. את הנרות מניח בצד ימין ובכל יום מוסיף נר נוסף משמאלו, ובשעת ההדלקה ידליק מהנר השמאלי ביותר וממשיך לימין.

הנרות בהם מדליקים- כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה. אולם יש הידור בהדלקת פתילת צמר ובשמן זית שדולקים יפה. כיום שאור נרות השעווה יפה יש גם בהם הידור מצוה. יש להקפיד שהנר ידלוק לפחות חצי שעה, ובמיוחד יש לבדוק עניין זה בנרות השעווה בהם משתמשים לעתים.

הדלקה עושה מצוה- נחלקו חכמים האם הדלקה עושה מצוה או הנחה עושה מצוה. למעשה פוסקים שהדלקה עושה מצוה, ויש לכך מספר משמעויות להלכה;

"ומטך" היינו משכון ו' אליהו. כי צורת הו' כצורת המטה. ואמרו חז"ל (במדרש חסרות ויתירות) שנכתב חמש פעמים אליהו חסר ו' וחמש פעמים כתיב יעקוב מלא בו'. כי אליהו נתן אותם משכון ליעקב שיבוא ויגאל את בניו, ואולי שלכך לקח למשכון ו' רמז למטה ושבת מושלים שביד יהודה יהיה ממושכן כל ימי השמה".

בעצם על ידי מעשי יהודה ותמר שעמדו בניסיון קשה של הלבנת פנים, נולד גואל שה פזורה ישראל, שהציל את ישראל ממלכות יון ושאר מלכי האומות. תיקון הלבנת פנים היא יסוד גאולת ישראל, ועל כך אנו נבחנים טרם ביאת גואלנו משיח צדקנו. על זה אנו מתפללים תן בנו שנראה כל אחד מעלת חברינו ולא חסרונם. אם ננהג בדרך הזאת, נזכה לקבל את המשיח צדקנו במרב ימינו, אמן. ויתקיים בנו ערכתי נר למשיחי בימים אלו ממש.

שבת שלום!

בזרנו של ר' אריה

ס יפר ר' אריה:

פעם אחת באתי לפני מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל וסיפרתי לו על חלום קשה ומכאיב ביותר שחלמתי ושאלתי דעתו אם להיות שרוי בתענית-חלום למרות שאותו יום ראש חודש היה.

מיד קם הרב, הניח שתי כפות ידיו על ראשי וברכני בברכת כהנים. כאשר יצאתי מחדרו נפלו משקפיי ונשברו לרסיסים. יצא הרב מחדרו לראות מה אירע. כאשר ראה את הנעשה אמר לי בחיוך: "הפח נשבר ואנחנו נמלטנו. הרי ראש חודש היום לא אכול בשמחה לחמך...".

(איש צדיק היה עמוד 224)

הלכה ומנהג

ב יום ראשון הקרוב (אור ליום שני, כ"ה כסלו) נדליק נר ראשון של חנוכה, למשך שמונה ימים- עד יום ראשון הבא. הדלקת נר חנוכה באה לפרסום נס פך השמן שעשה ה' לאבותינו בימים הללו.

זמן הדלקת הנרות- יש הנוהגים להדליק עם השקיעה (16:41-16:38) ויש המדליקים בזמן צאת הכוכבים (17:00-16:57), והנוהגים כן יקדימו להתפלל ערבית קודם ההדלקה. יש שנהגו להדליק בזמן צאת הכוכבים

שו"ת עם הרב חיים אידלס

שאלה: חלון ביתי גבוה מהרחוב יותר מ-10 מטרים (עשרים אמה), היכן עליי להדליק את הנרות?

תשובה: למדונו רבותינו ז"ל שהמדליק נר מעל עשרים אמה לא יצא משום שאין העין שולטת בגובה שכזה. בכל זאת בזמנינו ניתן להדליק את הנר במקום שכזה לכתחילה, משום שישנם חלונות מול חלון הבית וניתן לפרסם את הנס באופן שהעין שולטת ורואה את הנרות. ואין זה משנה אם הבית שממול נמצא אפילו במרחק גדול מהבית שלנו, העיקר שכאשר ייצאו למרפסת או יסתכלו מבעד לחלון יוכלו לראות את הנרות שהדלקנו בראייה פשוטה ורגילה (שבה"ל ד סה). אמנם דו"ז מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל סבר כי תקנת פרסום הנס היא לעוברים והשבים ברחוב, ולא לדירים בבתי שממול. לכן אם החלון גבוה מעל עשרים אמה, שהיא כעשרה מטרים (מקומה שלישית ומעלה) – אין מדליקים שם אלא בפתח הבית. אמנם קשה עליי עדות זו בשמו. ועל כל פנים פקסנו כדעת מרן השבט הלוי שאמר שיש להדליק בחלון הבית במצב שכזה.

יש להעיר עוד מה שכותבים בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל (הובא בקובץ מבקשי תורה) שמי שהדליק בחלון לא חייב שהחלון יהיה שקוף, ויוצאים ידי חובה גם בחלון אטום או מחוספס, שדי במה שרואים באופן כללי את מספר הלהבות שהודלקו עבור נר חנוכה.

עוד העירו הפוסקים שכדאי להדליק את נרות החנוכה בצד ימין של החלון, משום שדווקא בפתח הבית מדליקים בצד שמאל משום שהמזוזה מימין הנכנס. אולם בחלון עלינו להעדיף דווקא את צד ימין.

שאלה: האם מותר לאשה לגלות מעט משערותיה הקדמיות שיהיו בלא כיסוי ראש?

תשובה: האגרות משה (אהע"ז א נח) כתב שמעיקר הדין עד רוחב ב' אצבעות מותר, ומקור דבריו ברשב"א (ברכות כד.). כשכוונתו מלפנים בלבד, ולא מאחור או בצדיה. אולם בעל החת"ס נחלק נחרצות ואסר להוציא שום דבר משערותיה. הוסיף עד השד"ח (אסיפת דינים אות ד) וכתב שמי שעושה כך היא בגד מין ואפיקורוס ויוצאת מכלל ישראל בחרם. כמו שכתב גם המשא חיים מר' חיים פלאג'י. אך יש לדעת כי מה שאסר החת"ס סופר זה דווקא במקומו בהונגריה שכל הנשים נהגו כך. ומרן המשנה ברורה (עה ס"ק יב) מחמיר בדבר מאד, רק שערות שקשה לכסות אותן מן הצדדים התיר לגלות. וידוע שמרן הגרע"י זצ"ל היקל בדבר, כדעת מהר"ם אלשקר.

א. קודם ההדלקה יניח במקום כשר, באם הניח במקום פסול יכבה את הנרות וידליק בברכה במקום כשר. ב. ידליק רק לאחר שיש נרות אשר יכולים לדלוק למשך חצי שעה, ולא יתכנן מראש כך שיוסיף שמן לאחר ההדלקה. כן לא ידליק במקום בו הרוח עלולה לכבות את הנרות קודם חצי שעה מההדלקה. ג. אדם שהדליק כראוי וכיבה את הנר בשוגג או שכבה מעצמו- לא חייב לשוב ולהדליק, ולמעשה מן הראוי להדליקו בלא ברכה. סדר הדלקת הנרות- קודם ההדלקה יברך ב' ברכות: "להדליק נר של חנוכה" ו"שעשה נסים לאבותינו". ביום הראשון מוסיף את ברכת "שהחיינו". לאחר הברכה מדליק את הנר השמאלי ומדליק ממנו וימינה את שאר הנרות. לאחר שהדליק את הנר הראשון יאמר את נוסח "ועל ידי כהניך... הנרות הללו קודש הם...". נהגו לאחר סיום ההדלקה לשיר את הפיוט "מעוז צור". נהגו שהנשים נמנעות מלעשות מלאכה בחצי השעה שאחר הדלקת הנרות.

הנאה מהנרות- אין להשתמש באור הנרות, לכן נהגו ישראל להדליק נר 'שמש' שניתן ליהנות לאורו. כיום שיש תאורה חשמלית אין חובה בהדלקת השמש, אם כי מטעמים שונים בנגלה ובנסתר נכון להמשיך להדליקו. לאחר שכבו הנרות אין זורקים את השמן או הפתילות בדרך ביזוי לאשפה. נכון לשרוף את המותר או לזרוק אותם עטופים בשקית. סגולה מפורסמת לשמור את מותר השמן ולמרחו על גבי 'שושנה' ברגל, כפי שאומר הפיוט "ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים".

אדם שאינו בביתו- עיקר מצות נר חנוכה בביתו, "נר איש וביתו". לבני ספרד רק אבי המשפחה מדליק ופותר את שאר בני הבית, אף שאינם בביתם. לבני אשכנז כל אחד מבני הבית מדליק לעצמו. אדם שנמצא במקום בו השעות הפוכות מבארץ ישראל- אשתו תדליק עליו בביתו ויענה אמן אחר ברכת בעל הבית אצלו. לחילופין, יכול להדליק בעצמו במקום בו נמצא ופותר את אנשי ביתו, ויש שמדליקים בבית בלא ברכה. רווק שאינו נמצא בביתו נגרר אחר בעל הבית ומשתתף עימו בנתינת פרוטה. אך אם משלם על האירוח (בבית מלון וכדומה) או שאין בעל הבית במקום (כבבית חולים וכדומה)- מדליק בפני עצמו משום שנחשב כבעל הבית. נחלקו המנהגים אם מדליק אדם במקום בו ישן (בני ספרד) או במקום בו אוכל (בני אשכנז). אמנם אדם שבאופן קבוע אוכל וישן בביתו ונזדמן לו לאכול או לישון באופן אקראי בבית אחר- מדליק בביתו. אדם שישן בבית אחר ואוכל שם (אף באופן אקראי)- מדליק בבית השני.